

Undergangsstemning. Ny udgave af Stefan Zweigs hovedværk til verden af i dag

Stefan Zweig (1881-1942) havde skrevet mere end 60 titler, da han i 1942 færdiggjorde sit sidste og mest betydningsfulde værk, Verden af i går. Foto: Wiki Commons

Hans Henrik Fafner04.11.2023

BØGER // ANMELDELSE – Stefan Zweig var engang en af verdens mest populære forfattere. Dengang betød 'populær' ikke folkekær og let tilgængelig, men mest udbredt og oversat på grund af enestående litterære værdier, og derfor er det glædeligt, at Gyldendal nu genudgiver hans store erindringsværk.

ERINDRINGSBOG: Verden af i går. En europæers erindringer

Forfatter: Stefan Zweig

På dansk ved Judyta Preis og Jørgen Herman Monrad

Gyldendal, 390 sider. Bogen udkom den 24. oktober.

Når man siger Stefan Zweig, kommer titlen *Skaknovelle* altid op i erindringen som en slags automatreaktion. Den og en håndfuld andre lange noveller eller kortromaner har slået hans navn fast som en af det 20. århundredes helt store forfattere.

Og så er der hans afsked med livet. I 1942 befandt den østrigske forfatter sig i eksil i Brasilien, mens Europa var ved at gå under i anden verdenskrigs rædsler, og en februardag besluttede han og hans kone sig for at begå fælles selvmord ved at tømme et glas sovepiller.

Siden 1934 havde den jødiske Zweig været på flugt fra nazismen, og otte år senere var han så desillusioneret og havde mistet al tro på en normal fremtid for Europa. Han så masser af håb og udsigter til en gylden fremtid i det Amerika, hvor han havde søgt tilflugt, men ligesom Europa var han kørt træt. Han orkede ikke at skulle begynde forfra med en ny tilværelse, og derfor satte han en endegyldig stopper for det hele den dag i februar.

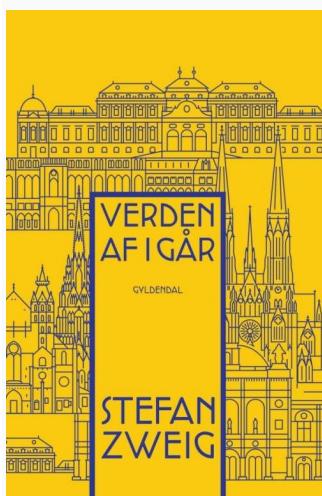
Historiens længste afskedsbrev

Dagen før den skæbnesvangre beslutning deponerede Zweig et stort manuskript hos sin forlægger. Han var begyndt på det hjemme i Wien, da han kunne forudse Anschluss, nazisternes annektering af Østrig, og det hele blev udgivet samme år i Stockholm med titlen *Die Welt von Gestern. Erinnerungen eines Europäers*. Bogen udkom også på dansk, men nu har Gyldendal taget det prisværdige initiativ at lade den udkomme i en ny udgave.

Verden afi går er en erindringsbog. Men det er også en dystre beskrivelse af Europas dramatiske nedtur i forfatterens levetid, og set i det lys stykker den sig sammen til en forklaring på selvmordet i februar 1942.

[Illusionerne falder, én efter én. Zweig beskriver med minutiøs præcision, hvordan hitlerismen lidt efter lidt greb Europa](#)

Man kan, som mange litteraturhistorikere allerede har gjort det, derfor godt anse bogen for at være litteraturhistoriens længste afskedsbrev. En morbide detalje af denne art skaber opmærksomhed, for sensation er til enhver tid en sikker sællert, men når man lige ser bort fra det, er der god grund til at betragte bogen som et absolut hovedværk i forfatterskabet.

Den er båret af en ufattelig sproglig elegance, som oversættelsen videreformidler til dansk i fineste form, og så er den et af de få steder, hvor Zweig fraviger kortformen, som vi kender den i *Skaknovelle*. Her skriver han langt, og de 390 sider er ikke et komma for meget, for det er litterær nydelse fra ende til anden.

Indholdets karakter er dog knap så nydelsesfuldt. Bogen er blevet kaldt en af de bedste beskrivelser af Det Habsburgske Kejserriges undergang og tiden derefter, og han går helt systematisk til værks med nogle vemodige erindringsbilleder fra det Wien, hvor han voksede op i slutningen af det 19. århundrede og levede som ung mand i tiden op til første verdenskrig.

”Det var tryghedens gyldne tidsalder,” læser man på bogens allerførste side. ”Alt i vores næsten tusindårige østrigske monarki syntes at være lagt an på varighed, og staten selv syntes at være den øverste garant for bestandigheden.”

En undergangsverden

Den enkelte borger levede i nøjagtigt afmålte rammer, og var man i fast ansættelse, kunne man næsten på klokkeslæt regne ud, hvornår man ville blive forfremmet. I Wien levede jøder og andre minoriteter i tryk sameksistens med flertallet, og man blandede sig helt udenom de storpolitiske trakasserier ude i verden. Byen var velsignet med et blomstrende musik- og teaterliv, og de mest læste spalter i dagspressen omhandlede de kendte musikeres og skuespilleres gøren og laden.

Men allerede på det tidspunkt herskede der også en dystre undergangsstemning i det østrigske samfund. Dagligdagen grundede sin tryghed på et omfattende væv af rigide normer og en dyb konservatisme, som er en klar diagnose på et samfund, hvor katastrofen lurder lige bag den dekadente livsstil.

Det er et budskab, vi kan bruge til noget i denne tid. Og netop fordi Stefan Zweigs tid var en anden end vores, kan man drage paralleller og forstå, hvad vi gør galt i vores tid

Og det var lige det, der skete. Første verdenskrig kom som et brag af en opvågner, og kejserriget kastede sig lige i favnen på ulykken. ”Vi stolede på, at kvinderne ville nægte at ofre deres børn og deres ægtemænd til Molok, vi var sikre på, at Europas åndelige og moralske kraft ville triumfere i det sidste kritiske sekund. Vores fælles idealisme og optimistiske tro på fremskridtet fik os til at tage fejl af den fælles fare og foragte den.”

Illusionerne falder, én efter én. Zweig beskriver med minutøs præcision, hvordan hitlerismen lidt efter lidt greb Europa. Han blev frataget sit østrigske

statsborgerskab, og de brunklædte barbarer smed hans bøger på bålet, fordi de var forfattet af en jøde. Det var en personlig tragedie, der var en del af hele den europæiske tragedie.

Stefan Zweig og Lotte Zweig, der blev gift i 1939, drog året efter til Brasilien i eksil fra krigen. Men de fandt ikke fred. Små to år senere begik de sammen selvmord. Foto: Wiki Commons

Det er ikke en erindringsbog i klassisk forstand, for vi hører intet til hans to ægteskaber, og hvor familien overhovedet bliver nævnt, er de reduceret til rollen som statister. Det er det store og tragiske billede, der dominerer, og vi får det hele med – mellemkrigstidens nød og elendighed med arbejdsløshed og hyperinflation lige frem til anden verdenskrig.

Og det er en hudløst ærlig beskrivelse. Ved udbruddet af den skæbnesvangre første verdenskrig, som i hans øjne var en miskalkulation af enormt omfang, kan han alligevel ikke undgå at lade sig rive med af den oppiskede stemning. Zweig var en passioneret modstander af krig, men da han overværer militærparaderne i Wien, båret frem af patriotisk forblindelse, kan han ikke lade være med at føle sig som en del af sammenholdet.

Det er et fantastisk blik ind i den menneskelige psyke.

Skyggen er et barn af lyset

Bogen har stor relevans i de gustne tider, som vi er midt i lige nu. Den samme undergangsstemning synes at ligge et eller andet sted derude, selv om intet naturligtvis kan sammenlignes direkte. Men med Putins angreb på Ukraine er krigen atter rykket ind i den europæiske hverdag, og for nylig har Hamas' brutale nedslagtning af civile israelere bragt den sorteste islamisme op til overfladen, mens millioner af sagesløse muslimer er blevet taget som gidsel i en voldscyklus, som også har ramt Europa.

[Bortset fra det, er denne bog bare en eminent litterær oplevelse, så den kan stærkt anbefales](#)

Stefan Zweig valgte at sige farvel til livet, men det var af dybt personlige grunde. I bogen beskriver han ulykkerne, som de hober sig op, men samtidig sørger han også for at bevare en vis optimisme og vise vejen frem. For Østrigs

vedkommende giver han således befolkningen en del af skylden, idet han mener, at det bedre borgerskab i ungdommens Wien lod stå til, undlod at engagere sig i verden, mens de fråseede i personlig og verdensfjern nydelse, pakket godt ind i en urokkelig tro på verdens uforanderlighed.

Det er et budskab, vi kan bruge til noget i denne tid. Og netop fordi Stefan Zweigs tid var en anden end vores, kan man drage paralleller og forstå, hvad vi gør galt i vores tid. Og så kan man måske bruge det som en vis opmuntring, når Zweig som den allersidste sætning har valgt at skrive:

”Men enhver skygge er, når alt kommer til alt, også et barn af lyset, og kun det menneske, der har oplevet både lys og mørke, krig og fred, stigninger og fald, kun det menneske har i sandhed levet.”

Bortset fra det, er denne bog bare en eminent litterær oplevelse, så den kan stærkt anbefales.

Læs mere POV kultur i Kulturlisten hver fredag. [Find den seneste udgave her.](#)

Anden Verdenskrig antisemitisme europaoptimisme Stefan Zweig

Hans Henrik Fafner

Hans Henrik Fafner (f. 1957) er journalist med fast base nord for Tel Aviv. Han har gennem de sidste 25 år – bl.a. som korrespondent for Dagbladet Information og sidenhen Weekendavisen – skrevet om Israel og Mellemøsten. Hans omfat